

MARITA MATHIJSEN is cultuur-historica en emeritus-hoogleraar Nederlandse Literatuur aan de Universiteit van Amsterdam. Ze is bekend om haar diepgaande en tegelijk toegankelijke werken over vooral de negentiende eeuw: *De geest van de dichter*, *De gemaskerde eeuw*, *Historiezucht*, *L. De lezer van de 19de eeuw* en haar geprezen biografie *Jacob van Lennep. Een bezielde schavuit*. Haar werk verscheen op de shortlists van de Geschiedenis-prijs en de Biografieprijs.

- Landelijke media-aandacht
- Lezingen
- Tentoonstelling
- Online campagne
- Radio + tv

MARITA MATHIJSEN

EEN VRIJE GEEST

HET UITZONDERLIJKE LEVEN VAN

BETJE WOLFF

Betje Wolff (1738-1804) is tegenwoordig vooral nog bekend als helft van het schrijversduo dat zij jarenlang met Aagje Deken vormde. Maar voordat zij Deken leerde kennen, had Wolff al naam gemaakt als schrijfster. Met haar scherpe pen riep zij felle controverses op. In deze prachtige, aangrijpende nieuwe biografie laat Marita Mathijsen zien hoe vooruitstrevend Betje Wolff was, als schrijfster, maar ook als eigenzinnige vrouw die het opnam tegen de heersende, conservatieve moraal.

Wolffs leven, zo laat Mathijsen zien, was ongekend opwindend en haar schrijverschap is meesterlijk. Geen vrouw wist ooit zo spottend over het orthodoxe geloof te schrijven. Ze nam ferm stelling tegen de onderdrukking van vrouwen, tegen de slavernij, tegen dieren mishandeling, vóór het natuurlijke, vóór democratisch bestuur. Dat maakt haar uniek, niet alleen toen, maar ook nu nog.

Als dichter en romanschrijver wist zij, deels samen met Deken, bovendien de Nederlandse literatuur te vernieuwen. In de tussentijd werd zij geplaagd door ziektes, persoonlijke aanvallen en politieke omwentelingen – op haar vijftigste moest ze met Aagje naar Frankrijk vluchten. Mathijsen heeft dat alles prachtig vervlochten tot een fascinerende en uiterst leesbare biografie van misschien wel de eerste feministe van Nederland.

Wat uit de
biografie van
Betje Wolff leent
zich voor
onderwijs?

Baanbrekend denken (Verlichting):

- **Emancipatievoorstander, feministe**
 - **Patriot en democraat**
 - **Tegen orthodox geloof**
- **Voorstander verdraagzaamheid voor andere geloven, andere culturen, andere politiek**
 - **Tegen slavernij en handel in tot slaaf gemaakten**
- **Vernieuwing pedagogische opvattingen over het kind**
 - **Milieubewust**
 - **Tegen dierenmishandeling**

Dat wat haar leven veranderde: de 'kwelijke uitstap'

Daarom beflooten, dat de moeder eerst door den ghel. Predikant
ende worden onderwezen, om eenige kennis van het sacrament
des doops te ontvangen, en als syn e. Des aangaande eenig
begeerte, dat de ingeborene, dat haar verzoek worden
toegevaan, doch de moeder, die eenige kennis van het
kind des doops, dat heken, en daar bi een onbesproke hem
het gebruiken medebenghen, volgens ouder gewoonte.

Zaterdag d. 30. August. 1755.

Saterdag den 20 Sept. 1755.

Is geresolveert, om Tannetje Groenert, wegens
wens ontydige ontydige bevalling onder censuur te leggen,
welke geresolveert, als eenale, gelegt, en by de a. r. k. l. d. n.
en hoer waer op het schappentje gespet
worden. Q. v.

Saterdag den 27. September, 1755.

g. i.

Doopbriefjes De Doopbriefjes Nagelien & Welbevonden.
Dingdag den 9. Septemb 1755.

Actedag gehouden. Is Actedag gehouden, en van de Gecenfurenden niet
en Lyn Onderfensure ingekomen, dy is op nieuw Onderfensure genomen
gebragt Matthys Gargon Matthys Gargon, gependioneerd Vondreg Wegens Weggaan
ten Elizabeth Bekker met Elizabeth Bekker, die ook wegens de Ongeboorn
zaam teid aan het Verlaten van Haren Vader geen-
furendt is, en Lyn Hun beiden namen op het schappentje
ge steld.

12

Doopbriefjes De Doopbriefjes Nagelien & Welbevonden.
Dingdag den 9. Septemb 1755.

Actedag gehouden. Is Actedag gehouden, en van de Gecenfurenden niet
en Lyn Onderfensure ingekomen, dy is op nieuw Onderfensure genomen
gebragt Matthys Gargon Matthys Gargon, gependioneerd Vondreg Wegens Weggaan
ten Elizabeth Bekker met Elizabeth Bekker, die ook wegens de Ongeboorn
zaam teid aan het Verlaten van Haren Vader geen-
furendt is, en Lyn Hun beiden namen op het schappentje
ge steld.

cenfura morum.

Doopbriefjes.

de gewone Vragen, opwekkingen, en tegenwensingen
aangenomen ayn.

g. 2.

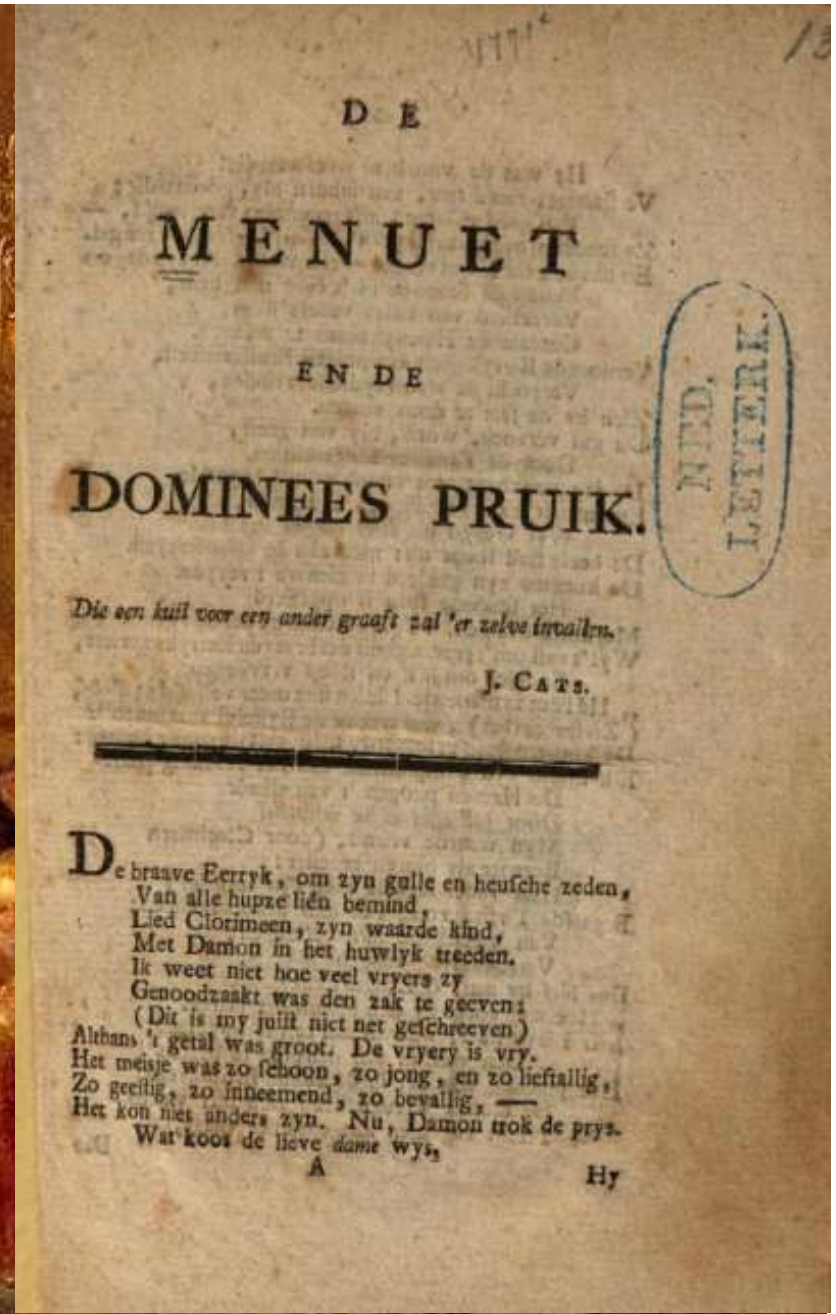
Is cenfura morum gehouden, en hebben alle de Broeders
een goed getuigenis met tegenwensich weggedragen.

g. 3.

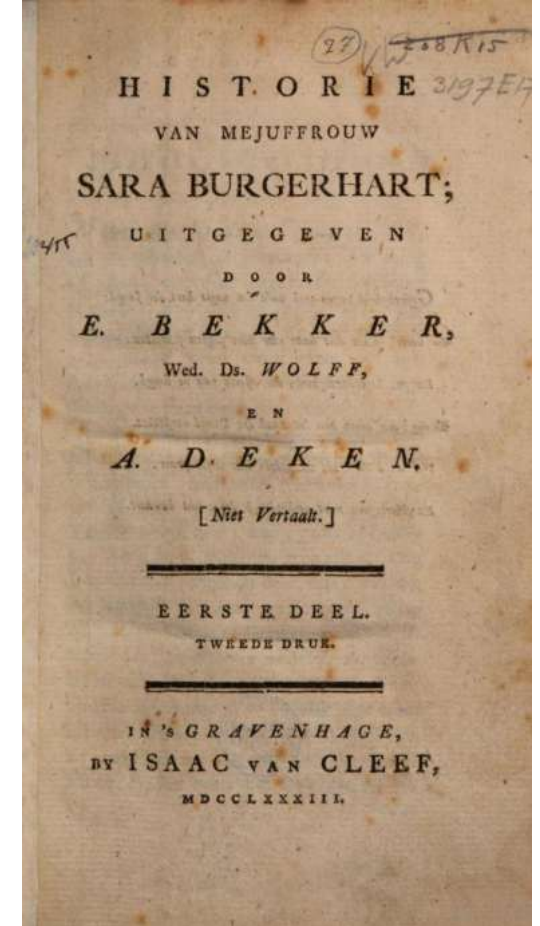
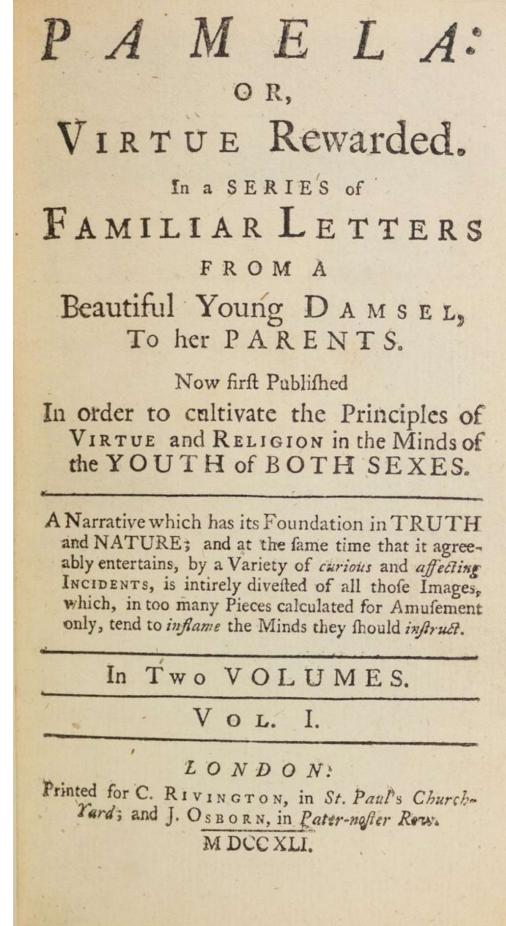
De Doopbriefjes zijn nagelien, en welbevonden.

Het huwelijk: positie van de vrouw

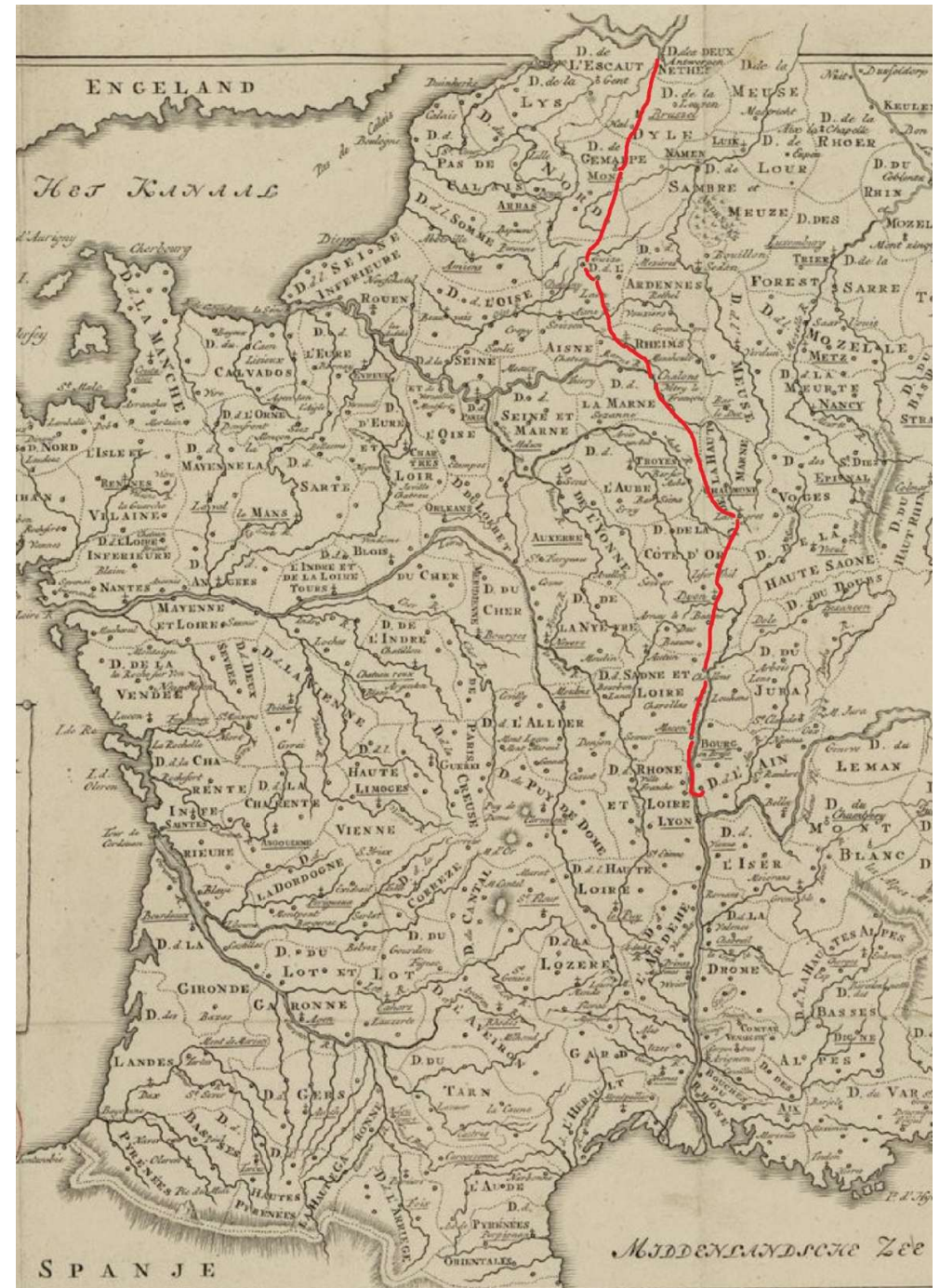

De 'fijnen' of orthodoxe protestanten

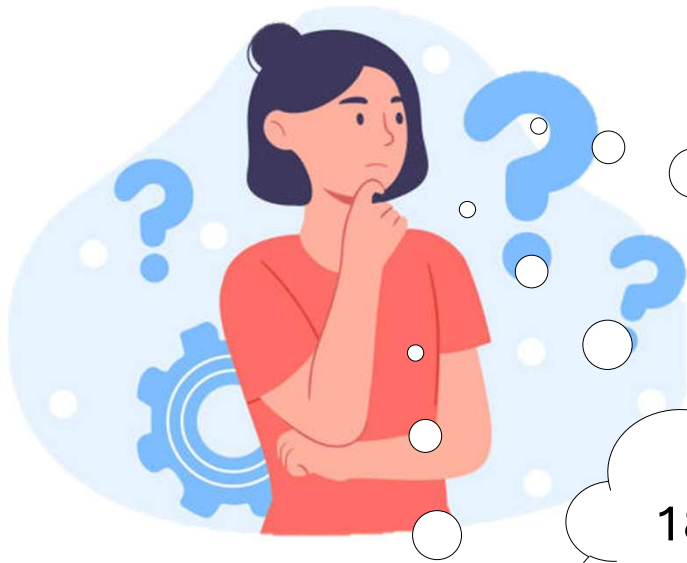
De klapper: Historie van Mejuffrouw Sara Burgerhart 2 dln. 1782

- Tweede druk 1783, derde 1784, vierde 1836 daarna enorm vaak

Vlucht van patriotten; vertrek naar Frankrijk

Wie?

18de eeuw?

Hoe?

BETJE WOLFF ET AAGJE DEKEN

CÉLÈBRES ROMANCIÈRES HOLLANDAISES
VÉCURENT A TRÉVOUX DE 1788 A 1797

TER HERINNERING AAN BETJE WOLFF EN AAGJE DEKEN
DIE VAN 1788 TOT 1797 IN TRÉVOUX WOONDEN

Drie R'en

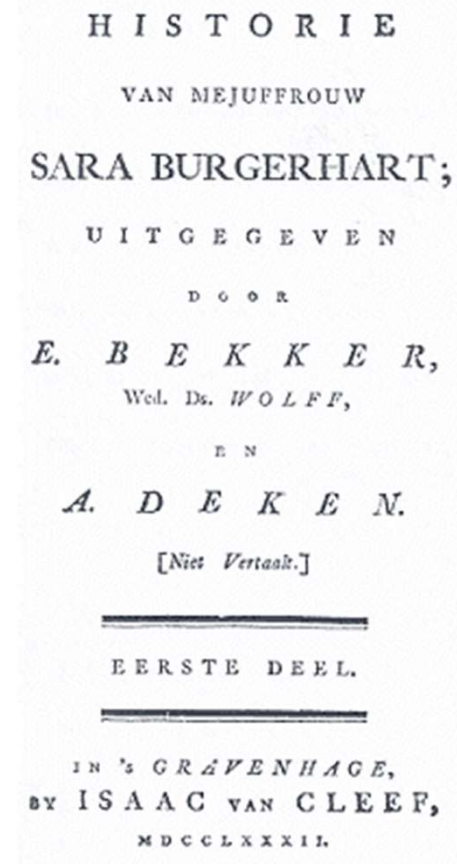
1. Revolutie

2. Rollen

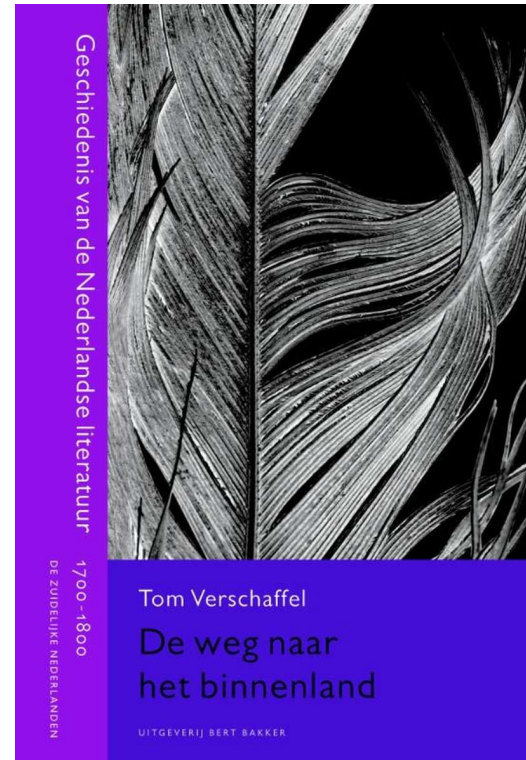

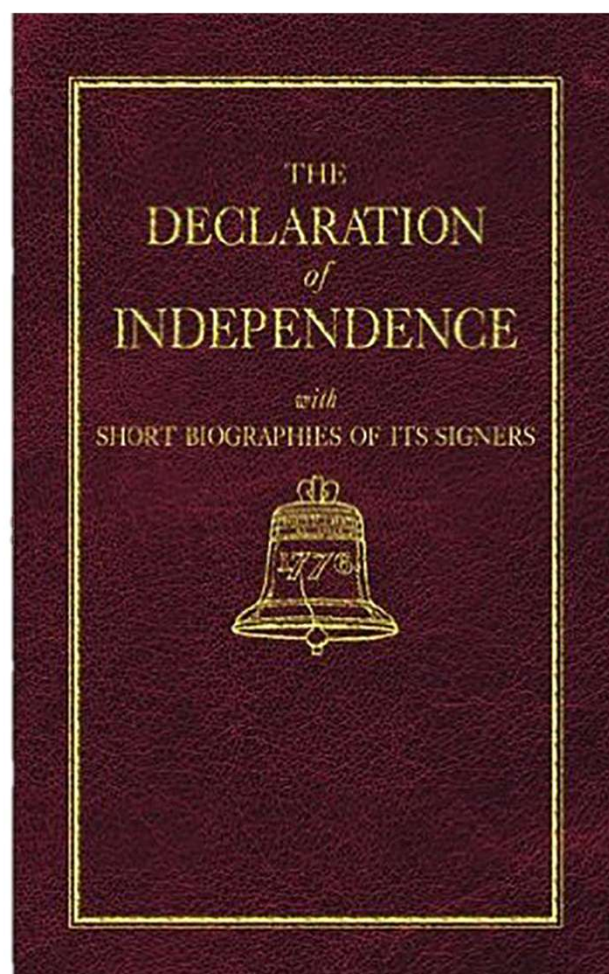
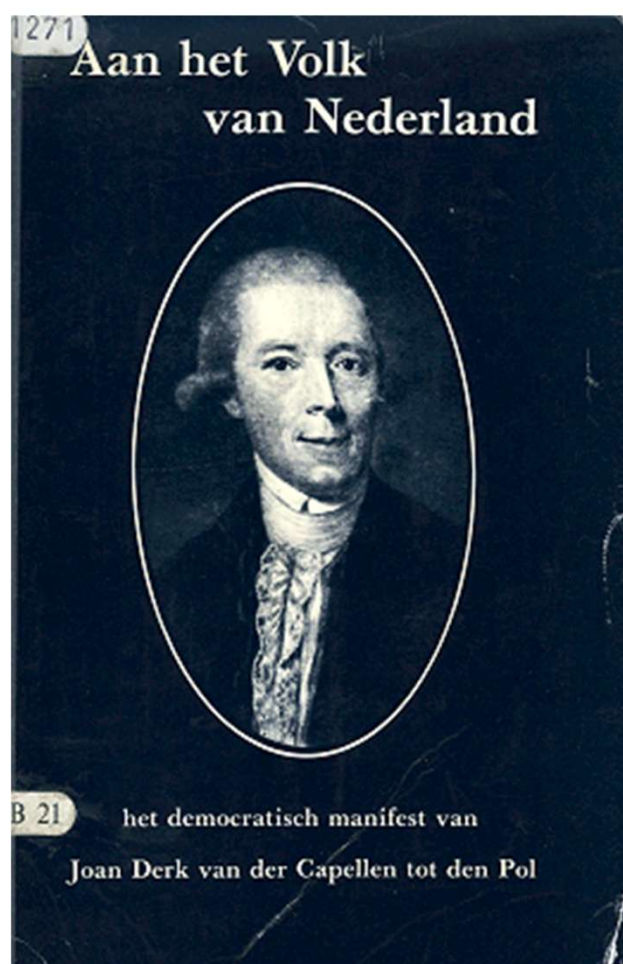
3. Romankunst

Les 1: Revolutie

- Noord-Nederlandse context
- Vakoverschrijdend samenwerken?

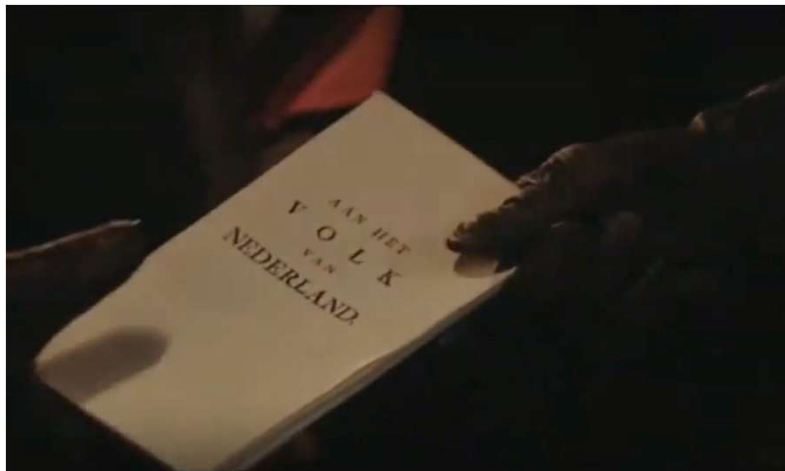

'[...] De *groten*, die over U regeren, de *Prins* of wie verder enige macht in het land uitoefent, doen dat alleen uit *Uw* naam. *Al* hun gezag is aan *U* ontleend. *Gij* zijt de participanten, de eigenaars, de heren en meesters van de volksmaatschappij, die zich in deze landstreek, onder de naam van *Verenigde Nederlanden* heeft neergezet. De groten, de *regenten* daarentegen zijn slechts de *bewindhebbers*, de *directeuren*, de *rentmeesters* van die volksmaatschappij. *Gij* betaalt hun uit *Uw eigen*, dat is 's *volks* beurs. Zij zijn dus in *Uw dienst*, zij zijn *Uw dienaren* en aan *Uw meerderheid onderworpen* en *rekenschap* en *gehoorzaamheid* schuldig.

Nog eens. Alle mensen zijn vrij geboren. De een heeft van nature over de ander niets te zeggen. [...] God, ons aller Vader, heeft de mensen geschapen om gelukkig te worden en aan alle mensen – niemand uitgezonderd – de verplichting opgelegd, om elkaar zoveel mogelijk gelukkig te maken. [...]'

1. Vergelijk de twee teksten.
Welke inhoudelijke gelijkenissen merk je op?
2. 'De taal in *Aan het Volk van Nederland* is eerder mercantiel van aard.'
Zoek op wat 'mercantiel' betekent en toon deze stelling aan.

3. Bekijk de video *Revolutie in de Republiek*¹ en vul het schema aan.

PATRIOTTEN	ORANJEGEZINDEN
Wie?	
Keren zich tegen ...	Steunen ...
Welk soort bestuur willen ze?	

WANDELINGEN
DOOR
BOURGOGNE.
UITGEGEVEN.
DOOR
E.BEKKER WED.A.WOLFF
EN
A.DEKEN.

IN 'S GRAVENHAGE, bij
ISAAC VAN CLEEF.
MDCCLXXXIX.

Goede dieren! gaat maar langzaam, gaat maar langzaam uwen gang,
Frankrijk heeft geen wreede meesters! noch hun hart, noch hun belang
Duldt van u te veel te vergen, u die door kracht en vlijt,
Bij hun in hooge waarde, ja hun trouwe vrienden zijt:
Frankrijk heeft geen wreede meesters; nooit begraawt men hier het vee,
Maar vertroost het, streelt het, voedt het, ja men praat er zelfs wel meê:
'T schuldellooze vee te plaagen, smaakt geenzins der Fransche jeugd:
O haar hart is veel te aandoenlijk, voor zo laag, zo helsch een vreugd. [...]

4. Welk beeld schetst dit gedicht van de Franse boeren?
5. Hoe kan je dit in de bredere historische context interpreteren?

Aan het einde van het lied, stellen de dames de volgende vraag:

O *Frankrijk!* Wie zou u verlaten,
Die u in al uw schoonheid kent?
Bij u is 't, dat Natuur de wenschen
van eenen stillen geest voldoet:
Wat kon, wat zou ons ooit beweegen
Van u te scheiden, heerlijk oord!

9. Werk opnieuw samen met je buur.
Schrijf elk een korte strofe (3-4 regels).

Kies een thema uit:

1) Thuis als veilige haven

Beschrijf met je zintuigen (geur, kleur, geluid, gevoel).

2) Thuis als plaats van dreiging

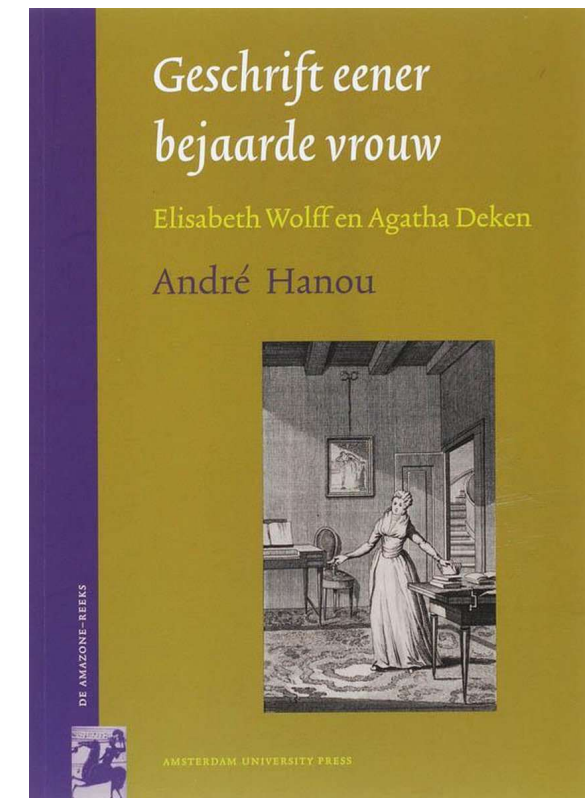
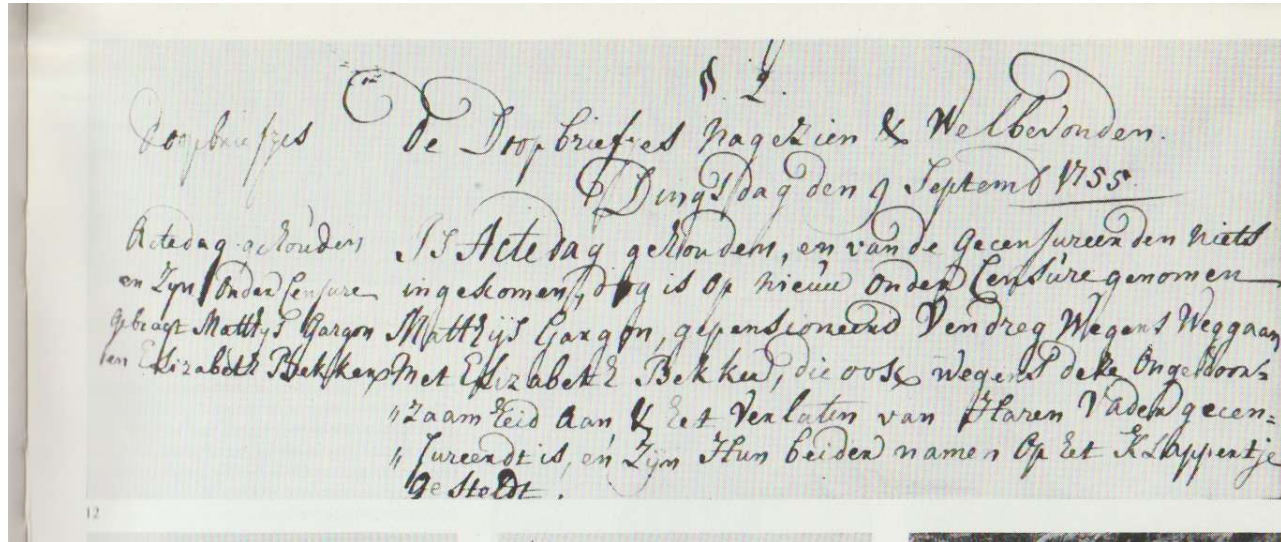
Gebruik een metafoor zoals Shire ('bek van een haai') of een historisch beeld zoals Wolff (guillotine, verraad).

Les 2: Rollen

3. Welke schijnbare tegenstelling spreekt uit Janes brief?
(Tip: wat is het ergste wat kan gebeuren en wat is nòg erger?)
4. Is er sprake van *consent* van Lydia's kant? Waaruit blijkt dat?
5. Wat vind je ervan dat Mr Bennet Lydia terug wil halen?

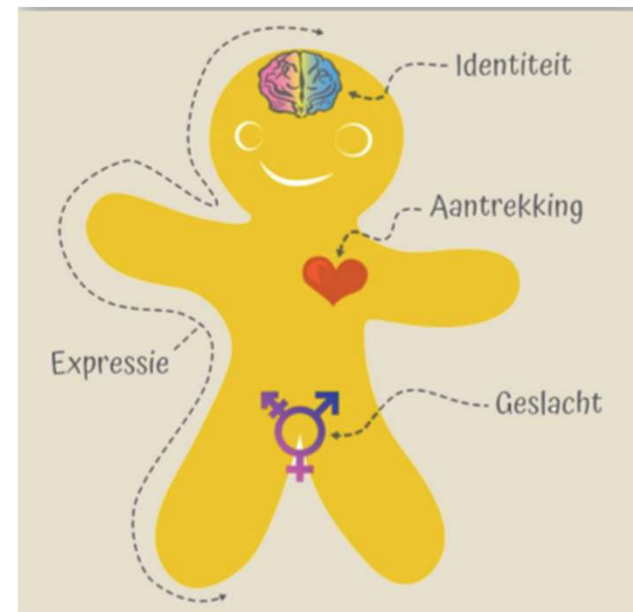

6. Hoe kijkt Betje op latere leeftijd naar haar vlucht met Gargon, denk je? Waaruit kan je dat afleiden, als je naar dit stukje tekst kijkt?
7. Wat is, volgens Mietjes moeder, de belangrijkste rol die een vrouw ten deel kan vallen?
8. **Markeer in de tekst:**
 Wat zegt de moeder over vrouwen die dit bewust niet willen?
 Wat vind je van haar standpunt en hoe ze dat hier verwoordt?

[O]nze ziel is van geen ander stof, laat ik liever zeggen soort dan die der mannen – De Sex heeft, in het geen waartoe ik U aanmaan', geen stem – Wy zyn beiden geestelyke volmaakbare wezens. Al het overige is eigentlyk ons IK niet. [...]

10. Bespreek klassikaal: *Al het overige is eigentlyk ons IK niet.*
 - a) Wat bedoelt Betje Wolff hiermee, denk je?
 - b) Kun je een link leggen met hoe we hier vandaag over nadenken?

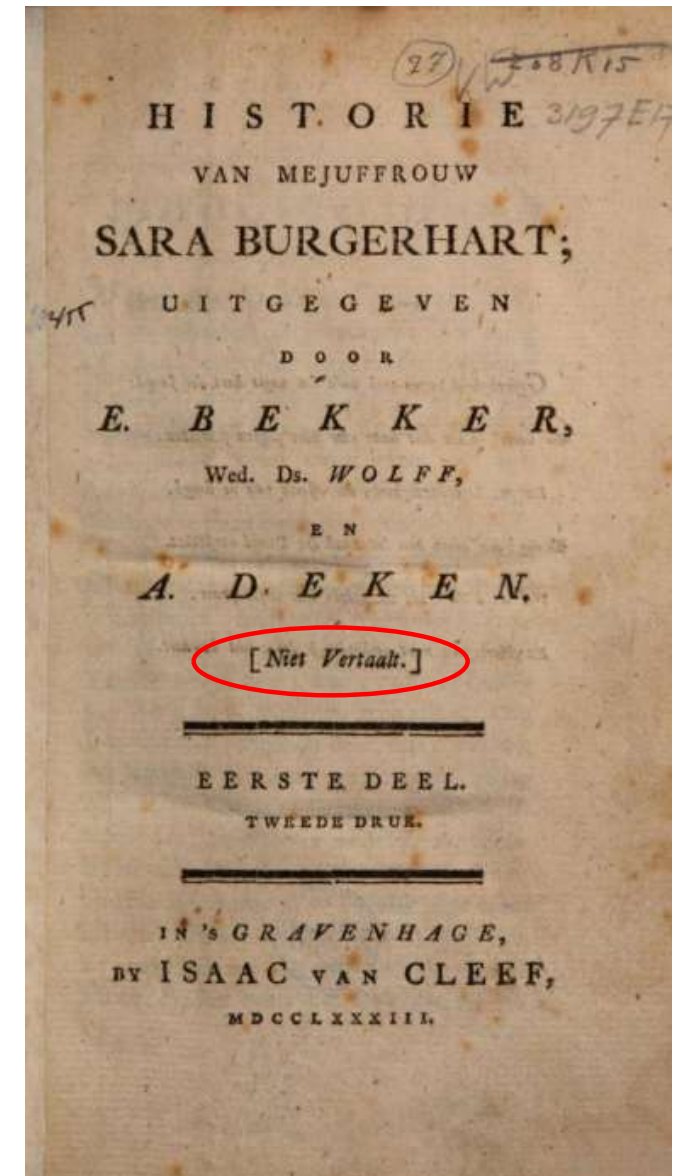
Les 3: Romankunst

- 1)
- 2)
- 3)

Zitten hier ook boeken tussen die oorspronkelijk in een andere taal werden geschreven? Indien wel, markeer die in jouw lijst in het **geel**.

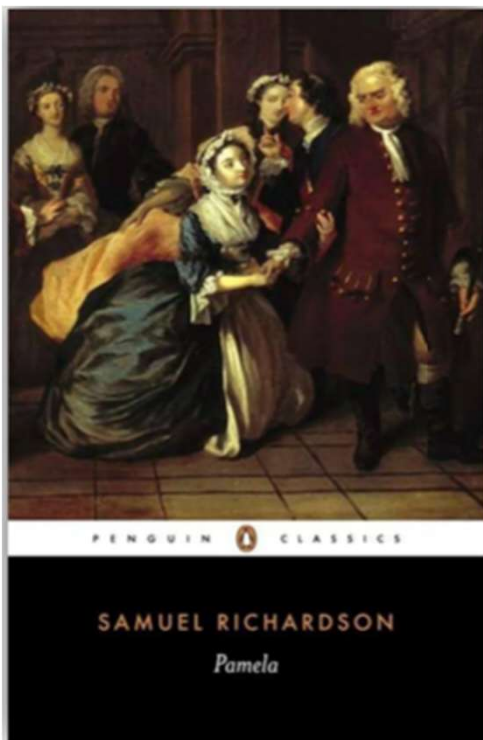
Lees je die dan in vertaling of in de originele taal? Waarvan hangt dat af?

Nederlandsche Juffers!
Meisjes van Nederland!

1. Wat is de functie van literatuur, volgens de eerste alinea?
2. Hoewel het vorige antwoord typisch is voor de Verlichting, kan je stellen dat dit fragment met één been in de Romantiek staat. Leg uit.
3. Ben je het eens met de auteurs? Waarom (niet)?

Dit soort verhaal dat in brieven wordt verteld, noemen we een **briefroman**.

4. Vul de gatentekst aan. Gebruik hiervoor de woorden uit het kader.

Kies uit: *writing to the moment* – fictieve brieven – vervreemding – informatievoorsprong – gedachten, gevoelens en psychologie – informatieachterstand – realisme – meerdere personages

Een briefroman is een roman die is opgebouwd uit
 die (al dan
 niet aan elkaar) schrijven. De focus ligt vooral op de
 van de
 verschillende personages. Om spanning op te bouwen, wordt er met
 informatie gespeeld. Zo kan de lezer net iets meer weten dan een bepaald
 personage (.....), of juist minder
 (.....).

Verder zijn ook het moment de context waarbinnen de brieven geschreven
 worden van belang. Vaak wordt namelijk naar die context verwezen in de
 brief zelf. We noemen dat ook wel
 Zo kan bijvoorbeeld een avonturierster in het Amazonewoud in haar
 logboek schrijven dat ze noodgedwongen moet afronden omdat het donker
 geworden is en ze stilaan niets meer kan zien. Maar het kan ook absurder,
 zoals in de volgende regels uit het lied *Oud en versleten* van Yevgueni:

*Geef me dan alsjeblieft een spuitje of een duwtje door het raam.
 Ik schrijf vooraf wel een briefje dat het per ongeluk is gegaan.*

5. Bekijk de video over *Sara Burgerhart*⁴ en beantwoord de vragen.

6. Zo meteen krijg je van je leerkracht een brief uit de *Sara Burgerhart*. Op basis van het nummer in de rechterbovenhoek wordt de klas in vier groepen verdeeld. Ieder groepslid leest de brief. Vervolgens zitten jullie samen en denken jullie na over de volgende vragen.

- Hoe zit het met het communicatiemodel? Wie is de zender? Wie is de ontvanger? Wat is de boodschap die de brief overbrengt?
- Past de stijl van de brief bij de persoon die hem schreef? Let hierbij op de naam van het personage. Welke gedachten of gevoelens worden geformuleerd?
- Zijn er elementen die je door de brief te weten komt die andere personages nog niet weten, of omgekeerd? Is er, met andere woorden, sprake van informatievoorsprong of -achterstand?
- Worden er uitspraken gedaan over de context waarbinnen de brief wordt geschreven? Gebeurt dat *writing to the moment* op een realistische manier? Of net vervreemdend?

Daarna worden nieuwe groepen gemaakt met een 'expert' uit elk van de vier groepjes. Licht jullie brief aan elkaar toe en probeer ze op chronologische volgorde te leggen.